

BUITEN

9^E JAARGANG N^O. 45

ZATERDAG 6 NOVEMBER 1915.

Foto C. Steenbergh.

HET STADHUIS TE FRANEKER.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES

INHOUD:

DE STERRENHEMEL IN NOVEMBER, DOOR A. A. N.	BLZ 530
DE BLAUWE MUUR, UIT HET ENGELSCHE VAN RICHARD WASHBURN CHILD (14)	530
FRANEKER, DOOR GERLOF KALMA, GEÏLLUSTR.	BLZ. 529, 532—535
ZVERVEN, DOOR P. KLOPPERS	BLZ. 534—536
AMSTERDAMSCH TORENS, (VERVOLG), DOOR S. KALFF, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 536
WILDE ORCHIDEËN, DOOR K. SIDERIUS, GEÏLLUSTREERD.	537
HET HUIS TER KLEEF, DOOR G. J. BETTINK, GEÏLL.	BLZ. 538 EN 539
MR. J. P. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM, DE NIEUW BENOEMDE GOUV. GEN. VAN NED. INDIË (PORTRET)	BLZ. 540
OLIFANTEN ALS ARBEIDSDIEREN, DOOR G.	540
TREURIG! DOOR A. B. WIGMAN.	540

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie" of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten". Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

DE STERRENHEMEL IN NOVEMBER.

HET volgende overzicht heeft den stand der sterrenbeelden voor 23.5 uur sterretijd, d.i. omstreeks acht uur middelbaren tijd. Men zie het Novemberkaartje in de N. R. Ct.

Zenith: Cassopeia, Cepheus, Hagedis;

Noorden: Groote en kleine Beer, Giraffe, Jachthonden;

Noordoosten: Lynx;

Oosten: Driehoek, Eridanus, Orion, Perseus, Stier, Tweelingen, Wagenman;

Zuidoosten: Andromeda, Ram, Walvisch;

Zuiden: Beeldhouwer, Pegasus, Zuider Visch, Visschen, Waterman;

Zuidwesten: Kleine Paard, Steenbok;

Westen: Arend, Dolfijn, Hercules, Lier, Pijl, Schild van Sobieski, Schutter, Slang, Slangendrager, Vos, Zwaan;

Noordwesten: Boötes, Draak, Kroon.

De Melkweg loopt te 8 uur door het Zenith, vrijwel van Oost naar West.

Algol minima zijn op geschikte uren waarneembaar: den 8^{en} te 11 uur, den 11^{en} te 8 uur, den 14^{en} te 5 uur, en den 28^{en} te 2 uur na middernacht. Wat ik de vorige maal vermoedde, nl. dat de minima zich wat vroeger vertoonen dan men verwachten kon, heeft zich bewaard: het voor 22 October tegen 9 uur aangekondigde minimum werd reeds te 8 uur waargenomen. Zelfs een zoo goed bekende ster als Algol — de veranderlijkheid werd in 1667 ontdekt — moet ook nu nog aldoor gecontroleerd worden.

De ster *Mira Ceti* is nu een zeer interessant object. Ik schatte haar den 26^{en} October al op de grootte 7.5; was er toen geen manschijn geweest, dan zou Mira in een binocle heel goed zichtbaar geweest zijn. Elken dag is zij nu merkbaar helderder dan den vorigen; ik onderstel, dat zij, als dit nummer van „Buiten" verschijnt, reeds de zesde grootte bereikt zal hebben; per week is thans de toename ongeveer één grootteklasse en wordt de ster 2.5 maal zoo helder. Men zal haar in November al heel spoedig met het ongewapende oog kunnen zien; ik verwijs naar het kaartje in N°. 5 van den zevenden jaargang.

Nog een andere merkwaardige veranderlijke ster, α *Cygni*, kan nu langzamerhand in kleine instrumenten zichtbaar worden.

Wat *R Coronae borealis* betreft, deze ster heeft haar normale helderheid weer bereikt, waarmede dan bedoeld wordt de helder-

heid 6.4, die zij twee en een half jaar lang had, voordat in Juli van dit jaar de verduistering begon.

Aan den morgenhemel is bij afwezigheid van maanlicht het *Zodiakaallicht* te zien, ofschoon wel veel minder goed dan in October. Misschien zal men in de eerste helft der maand, als de maan nog jong is, op heldere nachten den *Gegenschein* kunnen vinden (in den Stier); later in den tijd komt dit vage en zwakke schijnsel te dicht bij den Melkweg te staan.

November is na Augustus de maand waarin zich de vallende sterren het talrijkste vertoonen. Tusschen den 13^{en} en den 18^{en} zijn in den nacht *Leoniden* te zien, met een straalpunt tusschen ζ en ϵ van den Leeuw. De maan is den 21^{en} vol, en zal dus niet veel hinderen. Deze vallende sterren, die heel snel verschieten, zijn afkomstig van de „terug" (d. i. de aarde tegemoet) loopende komeet 1866 I. De later in de maand, omstreeks den 20^{en}, optredende *Andromediden* of *Bisliden*, welke straalpunt bij de ster γ van Andromeda ligt, hebben daarentegen een langzame beweging en zijn in den vóóravond te zien. Deze kenmerkende verschillen met de *Leoniden* worden daardoor verklaard (zie „Buiten" III No. 45), dat de Komeet van Biela een snelle rechtlopende beweging had, zoodat de losgelaten en afgestooten deeltjes de aarde in haar baan inhalen en van achteren treffen.

De *tijdsverrekening* heeft in het begin van November haar kleinste waarde; de zon is dan 16 minuten bij de klok vóór, in het laatst der maand nog maar 11 minuten. De groote vertraging is dus al merkbaar, die tot half Februari voortduurt, en die, zooals ik al meermalen in dit tijdschrift uiteenzette, zulk een belangrijken factor uitmaakt bij den indruk, dien het korten en het lengen der avonden op ons maakt.

Mercurius is in het begin van November als morgenster onder vrij gunstige omstandigheden waarneembaar. Den 6^{en} komt de planeet bijna 2 uur vóór de zon op.

Venus is nog niet te zien; ofschoon zij half September haar samenstand met de zon heeft gehad, zal het wel half December worden, voordat men haar aan den avondhemel zal opmerken; den 1^{en} Januari gaat zij al meer dan 2 uur na de zon onder.

Mars komt half November te 10 uur op. De middellijn der schijf groeit deze maand aan van 7" tot bijna 9", en daar de fase of schijngestalte toeneemt, de planeet, anders gezegd, langzamerhand voller door de zon wordt verlicht, zal men haar in den loop van November helderder zien worden, zoodat Mars, die in October nog niet veel helderder was dan Pollux, en dus nauwelijks tot de eerste grootte kon gerekend worden, in den loop van November al haast met Saturnus en Capella vergelijkbaar zal zijn. De rechte beweging blijft voorloopig nog aanhouden, en brengt de planeet deze maand in den Leeuw.

De *Marsbedekking*, waarover ik de vorige maal schreef, is goed te zien geweest; vooral de uittrede uit den donkeren, aschgrauwen, maansrand was een treffend moment.

Jupiter is deze maand nog tot na middernacht te zien. Den 14^{en} November komt de teruggang tot stilstand, en hervat de planeet haar oostwaartschen loop.

Saturnus is nu vrijwel den heelen nacht zichtbaar (in de Tweelingen). Even ten westen van de ster δ is deze planeet in het eind van October tot stilstand gekomen. Zij zal nu de twee laatste maanden van het jaar in de richting van de ster μ terugloopen: de oppositie is aanstaande.

De Volle Maan zal den 21^{en} November van vijf tot zeven uur vijf van de zes heldere *Pleiaden-sterren* bedekken. De maan komt al te kwart over drie op, zoodat het verschijnsel goed waarneembaar zal zijn, maar men heeft er een (kleinen) kijker voor noodig.

De *Komeet 1915A* staat nu veel gunstiger voor de waarneming, maar is ook veel zwakker geworden. In een kleinen kijker zal zij echter in November nog goed te zien zijn, bij afwezigheid van maanlicht. Den 4^{en} staat zij bij Ridjel (β van Orion), den 30^{en} halverwege tusschen deze ster en het paar δ en ξ van den Stier.

A. A. N.

DE BLAUWE MUUR.

Uit het Engelsch van

(14) RICHARD WASHBURN CHILD

(Geautoriseerde vertaling)

DERDE BOEK.

DE LIMOSSINE VAN DEN DOKTER.

I. EEN SCHADUW OP HET GORDIJN.

ALDUS luidde het verhaal van Jermyn Estabrook. Ik heb bij het herhalen ervan getracht niet alleen al de bijzonderheden, welke door dezen wanhopigen jongen man gegeven werden, te vermelden, doch ook de koudheid en precisie van zijn taal weer te geven. Waarom? Omdat de wijze van verhalen een afspiegeling is van iemands karakter. Hij behoort tot de droge, allernaamst fatsoenlijke klasse der maatschappij. Bah! Ik kan ze niet uitstaan. Zij houden zich van een ieder op een afstand, en achten zich iets bijzonders. De wereld laat ze begaan, omdat hun afscheiding van anderen bezat, behoorde hij toch tot hen.

Dit werd door niets beter bewezen dan door zijn vrees voor schandaal, de verwaande manier waarop hij over zijn eerewoord

sprak, en den zelfbewusten blos die op zijn knappe gezicht verscheen toen hij den naam Estabrook noemde. Ja, zelfs het onheil dat zijn schoone Juliana bedreigde, was niet bij machte dezen egoïst zijne plichten jegens zichzelf geheel te doen vergeten. En als hij zich dus gedurende onze verdere avonturen die dien avond een aanvang namen, niet zoo nobel had gedragen, zou ik nu hier niet zitten en neerschrijven, dat ik veel van hem leerde houden later. Hoe dan ook, Estabrook vroeg mij wat ik wist, en ik vertelde hem al wat ik opgeschreven heb — van Virginia, en dat zij het bestaan van iets aan den anderen kant van den wand scheen te voelen; van MacMechem's aantekeningen over haar ziekte, over het spel van leven en dood dat ik bezig was te spelen, mijn gesprek met de oude dienstbode, en om hem de volle maat te geven, vertelde ik hem ook waar ik geleerd had een tegenstander een slag achter het oor toe te brengen. Als men met menschen te doen heeft, die zoo zenuwachtig zijn als Estabrook toen was, is het zeer verkeerd te laten zien hoe zenuwachtig men zelf is.

Toen ik mijn verhaal beëindigd had, sprong hij van zijn stoel op, sloeg zijn handen achter zijn rug in elkaar, en liep, zooals advocaten dit doen kunnen, tweemaal het vertrek op en neer.

„Maar ziet u dan niet”, riep hij uit, „dat al wat u mij daarnet verteld hebt, het mysterie en mijn angst nog grooter maakt? En hoewel wat ik ondervonden heb, al bizarre genoeg was, vind ik, dat wat u en die dokter, die nu dood is, opgemerkt hebben, nog fantastischer is. Wat denkt u te bereiken met mij dezen vreeselijken, onnatuurlijken staat van zaken te vertellen?”

„Ik hoop u ermee in beweging te brengen”, zeide ik, terwijl ik hem een stoel in den weg schoof. „We zijn allebei menschen die goed ons verstand hebben, en zonder twijfel is er een uitleg voor iedere gebeurtenis. Het is mogelijk, dat wij dien met onze gebrekkige geestelijke waarnemingsvermogens niet dadelijk vinden, doch wat wij allebei dan wel weten en erkennen, is dit ééne belangrijk feit, dat we er geen van beiden aan twijfelen dat uw vrouw in ernstig gevaar verkeert. Eerlijk gezegd geloof ik dat als u niet uitzinnig zijt, zij het is. In ieder geval is het uw plicht naar uw huis te gaan. Verschaf u zoo noodig met geweld toegang. En dat kunt u niet te spoedig doen!”

Toen hij mij aldus hoorde spreken, balde Estabrook krampachtig de vuisten, doch een oogenblik later begon hij koppig het hoofd te schudden.

„Ziet u dan niet, dat dit de zaak ruchtbaar zou maken?” vroeg hij.

„Dat is toch zeker niet zoo erg als haar te verliezen, wel?” zeide ik, mij ervan overtuigd voelend, dat hij zou toegeven.

Hij schudde het hoofd.

„Onmogelijk”, kermde hij. „Ik heb het haar plechtig beloofd!”

Ik geloof dat ik de reputatie heb, een man van weinig woorden, dikwijls open en rond, en soms profaan te zijn. En in mijn woede permitteerde ik mij de weelde, deze drie eigenschappen in een te vereenigen. Doch het hielp niets. Estabrook was er niet toe te brengen zijne zaken bloot te leggen op eene wijze die zou meebrengen dat hij zijn verwenschte woord van eer moest breken.

„Je bent gewoonweg gek!” riep ik uit in mijn ergernis. „Op die manier kon je wel eens den dood van je vrouw op je geweten krijgen. Wat een zotternij!”

„Dokter”, antwoordde hij bedaard, „ik heb uw hulp noodig, en niet uw verwijten. Met razen bereikt u niets. U is de eenige levende ziel aan wien ik deze schaduw over ons huwelijksleven heb meegedeeld, en ik zou graag zien dat u mij hielp. Men heeft mij herhaaldelijk verteld, dat u een man zijt met moed, een koel hoofd, bedaard, en wetenschappelijk hoog aangeschreven.”

Ik kon dit moeilijk met hem oneens zijn.

„Het volgende waar we dus over moeten praten is Margaret Murchie, de meid”, zeide ik.

„Hoezoo?”

„Zij weet iets”, zeide ik. „Ik heb u al verteld, hoe zij met mij praatte, hoe zij haar opwindung trachtte te verbergen, hoe zij mij als een spion behandelde, hoe schuldig zij mij leek, en bovendien heeft u te kennen gegeven, dat u zoowel als ik gelooft, dat zij weet wat hier achter steekt”.

„Ja, ja”, riep Estabrook uit. „Ik ben er zeker van dat zij het weet. Maar hoe moet dat dan — hoe moet dat dan? Wat kunnen we doen?”

Hij stak zijn handen omhoog en sprong weder uit zijn stoel op. „Neem me niet kwalijk”, antwoordde hij met een verdrietelijken blik, „ik vermoed dat ik wat overspannen ben, want ik dacht er niet aan dat bij u niets op het spel staat”.

„Niet zoo vlug, meneer Estabrook”, zeide ik. „Neem nog eens een slokje cognac. Ik schrijf het u voor. Er staat bij mij een heele boel op het spel”.

„Wat dan?”

„Mijn geval”, zeide ik.

Hij keek mij met bewondering aan.

„Bovendien voel ik tot op zekere hoogte iets broederlijks voor je, jongmensch. Je bent de eerste met wien ik sedert lange jaren weer eens over den grond gerold heb. Ik heb je een slag in den nek gegeven. Je bent nu mijn patient en tegelijkertijd mijn gast. Je hebt mij in je vertrouwen genomen en je hebt onbewust mijn hulp ingeroepen. En bovenal ben ik een van die oude sufferers waarvan je sprak, die heimelijk treuren om het uitsterven van het romantische in de wereld. Hier! — een glas! — op het avontuur!” Estabrook meesmulde, doch dronk.

„Dank u”, zeide hij. „Ik bewonder uw geestkracht, en, sta me toe het te zeggen, ook uw poging om mij ertoe te bewegen deze vreeselijke zaak te behandelen als een soort sport. Maar de oude Margaret is in de hoogste mate koppig, en wij behoeven om inlichtingen niet naar haar te gaan. Ik heb nu al zes jaar met haar onder hetzelfde dak gewoond, en ik zou nog niet kunnen zeggen of ze een heilige of een listige duivelin is. Ik weet nog evenveel van haar als op den avond toen de Rechter stierf, en ik haar door mekaar schudde. Sedert dien tijd heeft ze nooit uit eigen beweging een woord tegen mij gesproken. Tegen mij zal ze niets uitlaten, en u heeft het reeds geprobeerd wat u uit haar kon krijgen”.

„Ik ben minder behoudend in mijn denkbeelden”, antwoordde ik. „Laten we, nu we ons temidden van mysteriën bewegen, zelf ook geheimzinnig zijn. Al wat je zegt is waar. En daarom moeten we Margaret Murchie met geweld tot spreken dwingen”.

„U bedoelt er haar toe bewegen —” begon hij.

„Onzin!” zeide ik. „Wat ik bedoel komt neer op aanranding. Wat ik bedoel is ontvoering. Het is mogelijk dat jij de voorkeur eraan zoudt geven je hand op haar mond te houden en met haar te worstelen onderwijl wij haar het huis uitbrengen, maar persoonlijk geef ik de voorkeur aan een tubetje, dat de dampen bevat van een vloeistof, cataleptol genaamd, dat in mijn beroep gelukkig welbekend is, doch nog niet bekend aan misdadigers”.

Doch de voorzichtige Estabrook schudde het hoofd.

„Dat meent u toch niet ernstig?” zeide hij weifelend. „Zoudt u willen dat ik hier aan meedeed?”

„Er moeten er twee zijn”, zeide ik. „En als we de jonge dame eenmaal hier in deze kamer hebben, sta ik je ervoor in dat ze alles zal vertellen wat ze weet. Mijn chauffeur kan ik niet vragen om mee te gaan, want die vertrouw ik ongeveer even onvoorwaardelijk als ik het een ratelslang doe. Daar bedenk ik — kun je een auto besturen?”

Estabrook's tegenstand begon te verslappen. Hij knikte. Ik keek op mijn horloge en bevond dat het al over elfen was. Ik trok het gordijn een eindje opzij en zag dat zware regenvlagen nog schuin langs de nevelige lichtschildering der booglampen werden gejaagd. Er zit iets van den aard van een misdadiger in mij. Mischien voelt iedereen wel eens iets dergelijks in sommige oogenblikken. Toen ik dus zoo de hevigheid van den storm gadesloeg, voelde ik plotseling het vreugdevolle van het bedrijven van de een of andere duistere daad, meer nog dan van het vinden van het antwoord op MacMechem's vraag.

„Ik zou wel eens willen weten hoe u dat denkt aan te leggen voor den tweeden maal in huis te komen”, zeide Estabrook, toen wij, na over de natte keien gestrompeld te zijn met gebogen schouders, tegen den regen in tastende onzen weg zochten door het smalle steegje naar de duister-verlichte garage. „En ook zou ik wel eens willen weten waarom u denkt de oude vrouw een verklaring te kunnen ontlokken”.

„M'n goeie man”, zeide ik, „daar zit 'm juist de oorzaak van heel wat van onze moeilijkheden. Jij wilt direct al weten hoe het zal afloopen. En de weg naar het einddoel moet dikwijls gezocht en gebaad worden door een onbegane wildernis van gebeurtenissen die nog niet eens hebben plaats gehad”.

„Aan de hand van de ondervinding, die ik heb opgedaan, lijkt me wat u zegt onredelijk”, mompelde hij kregelig; „maar als deze gang van zaken u bevredigt, zal ze 't mij ook wel moeten doen. Als ik uw plan goed begrijp, echter, zal ik, terwijl u warm en droog binnenin deze machine zit, buitenop moeten rijden, tot op den huid toe nat”.

Bij deze opmerking wreef de slaperige garage-bewaker zijn oogen, waardoor hij ze vol smeerde met machine-olie, waardoor ze begonnen te steken; hij vloekte, en vergat daardoor, hoewel hij aanvankelijk verbaasd was, mijn chauffeur op te nemen. Hij schoot de deuren open en wij tuften de door den jachtregen kletsnate straat op.

De regen, die eerst zeer zacht begonnen was, was nu overgegaan in een waren najaarsstortvloed, die alles binnen eenige oogenblikken kletsnat maakte. De uitwerking van de zenuwspanning, waarin Estabrook verkeerd had, en nog verkeerde liet zich bij hem hierin blijken, dat hij de machine chauffeerde met een roekeloosheid, die mijn goedkeuring niet wegdroeg, niet enkel omdat wij al tweemaal als een „curling”-steen van den eenen kant naar den anderen van de geasphalteerde straat gegleden waren, maar ook omdat ik niet wilde dat onze tocht al te zeer de aandacht zou trekken. De raampjes voor en rechts en links van mij waren bedekt met striemen water en aangeslagen door den rook van mijn sigaretten, die ik, in mijn prettige opgewondenheid, de een na de ander rookte; en daarom vormde alles buiten — de lichtplekken, die zich tot strepen uitrekten, de schaduwen, de andere voertuigen, de helverlichte voorgevels van de theaters in Federal Circle — een voorttrekkend lint van half-uitgewischte dingen, die door het snel voortbewegen alle verticale lijnen deed verdwijnen, en de geheele wereld horizontaal deed schijnen. Bij ieder kruispunt hotsten we omhoog, om weder neer te komen en verder te schieten naar het volgende kruispunt, waar, door de zijstraten, het zwakke geluid van het gillen der sirenen in de haven te hooren was. Doch Estabrook, — de duivel hale hem — nam niet de minste notitie van mijn waarschuwingen die ik door de spreekbuis bulde.

(Wordt vervolgd).

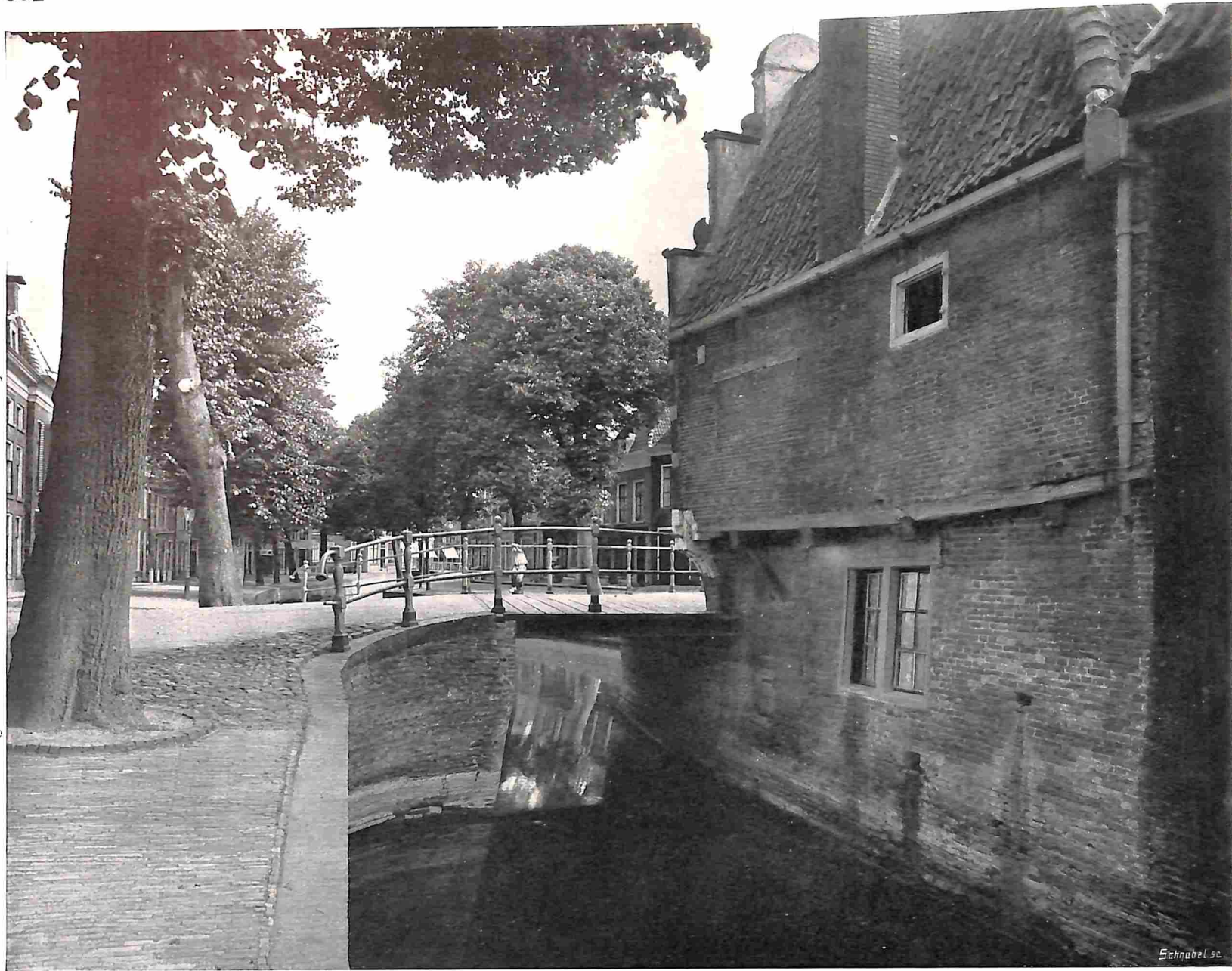

Foto C. Steenbergh.

FRANEKER. GRACHTJE BIJ HET KORENDRAGERSHUISJE.

FRANEKER.

FRANEKER, een van de mooiste der elf Friesche steden, heeft tijden gekend, waarin het een grooter rol speelde dan tegenwoordig, vooral op wetenschappelijk gebied, n.l. toen daar nog de beroemde hoogeschool bestond, waarheen zelfs studenten uit Hongarije en Zevenburgen kwamen, doch tegenwoordig is het een stil stadje met ongeveer 7000 inwoners.

Voor de liefhebbers van stedenschoon is er veel in het oude stadje te genieten. Welk een rust langs de stille, meestal met boomen beplante grachtjes! Welk een herinnering aan vroegere eeuwen verkrijgt men bij 't wandelen langs deze grachtjes en langs de vroegere vestingswallen, die gedeeltelijk nog bestaan, en vooral ook bij 't beschouwen van de zoo talrijke oude geveltjes en interessante historische bouwwerken! Wonderlijke dingen ziet men soms in dezen ouden huizenbouw. Zoo is er een huiseje, waarin boven ramen van driehoekigen vorm naast de gewone rechthoekige voorkomen. Natuurlijk ontbreken niet de gevelsteen met afbeeldingen of opschriften (soms ook wel beide tegelijk), waarvan onze voorvaderen zulke liefhebbers waren.

Franeker was vroeger de zetel der Schieringer edelen, uit den strijd tusschen Schieringers en Vetkoopers welbekend. Zoo herinneren vele oude gebouwen nog aan de vroegere adellijke geslachten der Sjaerdema's, Martena's, Botnia's, Hottinga's, Dekoma's, enz. De stad ontstond uit de vereeniging van de beide gehuchten Froonacker en Godsacker, die tengevolge van den handel in bloei toenamen, toen de plaats Utgong (het tegenwoordige Berlikum) door de Noormannen was verwoest. Aan de vereeniging dezer beide gehuchten werden in 1192 stedelijke rechten toegekend. Twee straten der tegenwoordige stad dragen nog de bovengenoemde namen. Uit „Froonacker” is in den loop der tijden het woord „Franeker” ontstaan. De stad breidde zich vooral uit in de 13de eeuw, toen vermogende edelen van Westergoo (een deel van Friesland) er zich vestigden en er hunne versterkte huizen bouwden. Door het ondieper worden der vroegere Middelsee, die bij de tegenwoordige plattelandsgemeente „het Bildt” begon en waaraan o.a. Leeuwarden (toen nog zonder de later opgenomen dorpen Oldehove en Hoek) en Sneek lagen, verplaatsten handel en scheepvaart zich naar Harlingen, iets, waarvan ook Franeker profiteerde.

Hoe groot de macht van Franeker vroeger was, volgt wel uit het feit, dat omstreeks 1237, Sicco Siarda of Sjaerdema uit deze stad, als Potestaat van Friesland aan het hoofd der regering van laatstgenoemd gewest werd gesteld, en dat later in 1322, volgens een brief uit dien tijd, Harlingen onder het rechtsgebied van Franeker behoorde. In 1572, toen de Watergeuzen Brielle hadden genomen, stelde Franeker zich aan de zijde van den prins van Oranje. Graaf van Schouwenburg, stadhouder van Friesland voor den prins van Oranje, hield toen verblijf op het Sjaerdemaslot te Franeker. Toen nu in dit jaar veel sneeuw viel en de grachten bevroren, vreesde Schouwenburg een inval over het ijs door de Spanjaarden en gelastte hij daarom den Raad, om bijten te laten maken en de wallen met water te laten begieten, opdat deze glad zouden worden. De Magistraat liet daarop door een Stadsomroeper omroepen:

„Elk kome op zijn bit en begit dat zelve wel;
Zoo glijdt de Colonel met zijn zwart vel, van boven del”.

In 1575 werd Caspar de Robles, de grondvester van Friesland's zeeweringen, aan wien de „Steenen man”, een beeld met twee gezichten op den zeedijk bij Harlingen, nog herinnert, echter ook te Franeker gehuldigd. De Magistraat was n.l. koningsgezind en werd niet meer in bedwang gehouden door Van Schouwenburg, daar deze heimelijk naar Westfalen was vertrokken.

Voordat we van Franeker's geschiedenis afstappen, zij nog de historie van het wapen dezer stad vermeld. Dit wapen is een klok met aan weerszijden eene maagd, die een korenschoof draagt, vroeger enkel een klok, dus zonder de twee maagden. Aan deze wapenverandering is de legende verbonden, dat Franeker werd belegerd en daarbij de hongersnood voor de deur stond. Toen gingen twee maagden naar den Magistraat, ieder een brood dragend en vroegen, deze brooden den vijand toe te mogen werpen, om hem in den kregen toestemming, beklommen de wallen en wierpen de beide brooden naar den vijand, die nu ongeduldig werd en het beleg opbrak.

Het is nu nog tijd om de voornaamste bezienswaardigheden van het oude Friesche stadje, eens nader in oogenschouw te nemen; wie weet of niet weldra het vandalisme der Franeker raadsleden,

zich werpt op veel, wat nu nog het oog bekoort. Want waarom zouden ze het Oosterbolwerk niet en andere schoone of merkwaardige lingen in het helaas aan hen toevertrouwde stadje wél sparen?

Vooraf twee bezienswaardigheden trekken de aandacht: het stadhuis en het planetarium; het eerste om de vele historische merkwaardigheden, die het bevat en om zijn schoone architectuur, het tweede om de kennis der astronomie, die men er kan opdoen en vooral ook om de veelzijdige ontwikkeling op sterrenkundig gebied, het geduld en de ijzere volharding van Eise Eisinga, den schepper van dit kunstwerk. Behalve stadhuis en planetarium is er echter nog veel meer te zien voor den liefhebber van architectuur en van historische herinneringen.

Het stadhuis verheft zich aan het Raadhuisplein, dat de Voorstraat verbindt met het fraaie grachtje, waaraan zoowel het stadhuis als het planetarium zijn gebouwd. Met den bouw, die eenige jaren duurde, werd in 1591 begonnen, welk jaartal men ziet in 4 van de muurankers op den oostelijken gevel. De oude gebouwen, die zich hier vroeger bevonden en die bestonden uit een hoekhuis, waarin toen ten tijde de goudsmid Jacob Wouterszn woonde, een schuur, een brouwhuis enz. werden in genoemd jaar tot stadhuis verbouwd. Boven den hoofdingang, waarvoor zich een dubbele trap bevindt, is nog een steen, waarop de stichting van het stadhuis vermeld is. De bouw werd geleid door Claes Jolles, een kunstzinnig man. In 1760 werd het achterste gedeelte afgebroken en daarvoor een nieuw gebouw gesticht, zooals blijkt uit het opschrift op een koperen plaat boven den schoorsteenmantel in de kamer van den stadssecretaris. Schooner werd het stadhuis door deze vernieuwing niet, daar de stijl van het nieuwe gedeelte nu niet juist bijzonder goed paste bij het oorspronkelijke, in Renaissance-stijl gebouwde deel. Tevens verknoede men het gebouw ook door schuifvensters aan te brengen in de plaats van de oude ramen, bij welke het glas in lood gevat was, en door leidak en dakvensters weg te nemen. De herstelling werd uitgevoerd volgens het plan van Hendrik Zijlstra van Leeuwarden, dien men niet veel meer dan „timmerman” kan noemen. Gelukkig voor den tegenwoordigen beschouwer werd het voorste gedeelte later (1887—1890) in den ouden stijl gerestaureerd, zoodat nu het front in dezen ouden en het achterdeel in den nieuweren stijl van 1760 is opgetrokken. De laatst genoemde restauratie geschiedde onder leiding van Dr. Cuypers, den architect van het Rijksmuseum te Amsterdam, met financieelen steun van rijk en gemeente. — Een treffende indruk maakt het stadhuis door de frissche kleur der roode baksteen, afgewisseld met het grijsachtige der gebeeldhouwde banden van zandsteen, door de slanke, bevalige toren, door de beide trapgevels, die elkaar op den N. O.-hoek ontmoeten en (ofschoon misschien in mindere mate) door de dubbele trap voor den hoofdingang. Even belangrijk als van buiten is Franekers stadhuis ook van binnen. Een schat van historische herinneringen, vooral aan de geleerde en kunstvaardige Anna Maria van Schurman, wordt hier bewaard. Deze hoog begaafde vrouw was echter oorspronkelijk niet uit Franeker afkomstig. Zij werd geboren te Keulen, den 5den November 1607. Spoedig na hare geboorte moesten haar ouders (Frederik van Schurman en Eva van Harf) vluchten, ten gevolge van eene vervolging der Hervormden. Omstandigheden brachten mede, dat deze zich later (1615) in Utrecht vestigden en nog later (1623) naar Franeker vertrokken, waar Anna's broeder Jan Godschalck (1605—1664) aan de toenmalige universiteit ging studeeren. Haar vader stierf reeds in 1623 en werd begraven in de Martinikerk te Franeker. De familie bleef wonen in het Martenahuis. Toen haar broeder met zijn studiën klaar was, vertrok Anna met hare familie weer naar Utrecht. Later woonde ze op het slot Thetinga te Wieuwerd, een dorpje, dat nu aan de spoorlijn Leeuwarden-Sneek ligt, waar zij den 4den Mei 1678 stierf en in den vermaarden grafkelder aldaar werd begraven. Toen haar vader op zijn sterfbed lag, bad hij haar, zich van het huwelijk te onthouden, een wensch, dien zij vervulde. Van haar werd daarom gezegd: „Elle voua sa virginité à Jésus-Christ, et elle lui garda en ce point une fidélité inviolable jusqu'à la fin”. Haar kennis van vreemde talen was groot; zij kende o.a. Engelsch, Italiaansch, Grieksch, Latijn en tevens Arabisch, Ethiopisch, Hebreeuwsch, Chaldeeusch en Syrisch. Ook was zij zeer bedreven in aardrijkskunde, sterrekunde en filosofie en vooral ook in tal van veel vaardigheid eischende kunsten, zooals het vervaardigen van fraaie knipfiguren met de schaar, het op glas snijden met diamant, het boetseeren, het teekenen, het boorduren, e.a.

Laten wij eens een wandeling door de belangrijkste vertrekken van het stadhuis maken. In de vestibule, waar wij binnenkomen, liggen verscheidene oude gevelsteen en wapenstein, afkomstig uit Franeker en omgeving; van vele zijn de wapens weggeschraapt tijdens de Fransche revolutie met haar leuze: „Liberté, Egalité et Fraternité”. Aan een der muren prijkt een verzameling eikenhouten lanzen met ijzere punten. Tevens staan hier nog eenige bustes, waarvan de

vriendelijke en van het stadhuis vele bijzonderheden wetende concierge ons vertelt, dat ze vroeger bij het teekenonderwijs aan de Franeker Hoogeschool gebruikt werden.

We verlaten de vestibule en begeven ons naar de *Spaarbankkamer*, zoo genoemd, omdat de directie der Nutsspaarbank er hare wekelijksche zittingen houdt. Vroeger was dit vertrek de Raadkamer. In deze Spaarbankkamer bevindt zich een mooie schouw en hangen vele portretten van beroemde personen, waaronder o.a. Americus Vespucius, naar wien Amerika genoemd is en Thomas d'Aquino. Op de tafel ligt een blauw kleed met het wapen met de maagden en het jaartal 1764. — Wij begeven ons nu naar de *Oudheidkamer*, boven welke deur een hertekop prijkt. Er zijn hier fraaie schilderijen op glas, strochoeden met zeer kleinen bol en ongeloofelijk breeden rand, die vroeger door deftige dames werden gedragen (de onderkant van den rand is met, dikwijls bebloemde, stof bekleed). Verder is merkwaardig een schilderijtje, viooltjes voorstellende doch dat de gezichtsontrekken van Willem V, zijn zootje en zijn dochttertje bevat. Dit is echter voor den oningewijde moeielijk te vinden zoodat deze schilderijtjes in den Franschen tijd, thuis opgehangen werden door personen die prinsgezind waren. Dan zien we o.a. een schilderij van Anna Maria van Schurman, geschilderd door van Mierevelt, de bekende Zilveren Kaatsbal, die herinnert aan het in Franeker druk beoefende kaatsspel, een pedelstaf van de vroegere Hoogeschool, drie sleutels der vroegere Franeker poorten op een kussen, enz. enz. Ook kunnen we hier vele producten van de kunstvaardige hand van Anna Maria van Schurman bewonderen en tevens de beroemde Globebeker, waarschijnlijk ontworpen en gegraveerd door Pibo Gualteri, die in 1597 als student te Franeker was ingeschreven, doch in 1607 te Leeuwarden woonde. De beker is van verguld zilver, heeft den vorm van een globe op voetstuk en is gekroond door een menschelijk figuur. Het is een geschenk, dat de gezamenlijke huurders der Bildtlanden onder Sint-Jacobi-Parochie, een dorp in 't N. W. van Friesland, gaven aan de regering der stad Franeker, zeer waarschijnlijk in 1607. Na de krachtige verdediging van Franeker onder Hertog Hendrik van Saksen in 1500, werden de genoemde Bildtlanden door de Hertogen Hendrik en George van Saksen, in 1501 aan Franeker geschonken.

Foto C. Steenbergh.

FRANEKER. HOOFDINGANG VAN HET STADHUIS.

bij wijze van belooning. Bij Raadsbesluit van 16 Dec. 1896 werd de beker verkocht voor f 14.000. Zijn er misschien bij de raadsleden van dat jaar sommige, die in 1915 tot „Bolwerkafgravers” promoveerden? Gelukkig had Franeker toen een burgemeester, Mr. W. W. Wichers Wierdsma, die meer pieteit bezat en het Raadsbesluit ter vernietiging voordroeg; deze vernietiging geschiedde bij K. B. van 24 Februari 1897, zoodat de beker in Franeker bleef. Ten slotte willen we nog melding maken van het in de Oudheidkamer aanwezige botanische werk van Schlumbach. Het bestaat uit + 150 houten doozen in den vorm van boeken. Iedere doos bevat mededeelingen (in 't Duitsch) over en deelen in gedroogden toestand van de boomsoort, waaruit de rug van het boek is vervaardigd. Het werk werd door Koning Lodewijk Napoleon aan de Franeker academie geschonken. Wij verlaten nu de oudheidkamer en bezichtigen de Raadzaal, ook wel trouwzaal genoemd, welke zich bevindt in het gedeelte, dat in 1760 werd bijgebouwd. Boven den schoorsteenmantel, waarin een klok zonder maagden voorkomt, ziet men een schilderij, Eise Eisinga, den schepper van het planetarium voorstellend en geschilderd door van der Kooi, lector in de teekenkunst aan de vroegere Hoogeschool. Langs de wanden prijkt goudleeren behangsel, waarop vogels en bloemen op gouden ondergrond. Hier hangen de portretten van Hendrik Casimir II, Jan Willem Friso en Willem IV, die alle een tijdlang aan de Franeker Hoogeschool waren ingeschreven. — We bezoeken nu de *Burgemeesterskamer*, waar we 4 fraaie doeken, (de 4 jaargetijden voorstellend) vinden, die vroeger met papier bedekt waren, iets, wat misschien wel geschiedde in den Franschen tijd, uit vrees dat de Franschen er zich van meester zouden maken. Ook hangt hier een doek, de verrassing van Harlingen door de Franekers in 1496 voorstellend, en trekt hier een fraai Hindelooper tafeltje de aandacht.

(Wordt vervolgd).

GERILOF KALMA.

ZWERVEREN.

I. PLANNEN.

„W E zijn er te oud voor”, zei Gijsbert. „We hebben jonge harten maar we zijn getrouwd en we zullen uitgelachen worden. En het is heelemaal geen nieuw idee”. „We zijn nog geen dertig”, antwoordde ik; „uitgelachen zullen we worden, daar zijn we Hollanders voor en daar moet je je niet aan storen. Ga je mée of niet? Anders ga 'k met Bert en Kastor alleen”. Hij gaf niet direct antwoord en bleef, met de tuinslang in z'n hand, staan sproeien op één plek. Een pruimenboompje bibberde van al het water. Hij kreeg meelij en richtte de slang op de rozenhaag. Het was windstil, de zon ging gloeiend-rood onder en muggen dansten in de lucht. „Kom”, zei ik, „doe je mond open en zeg of je mee-doet of niet”. Gijs sloot de kraan af, smet de slang neer en zei:

Foto C. Steenberg.

FRANEKER.
BENEDENPORTAAL EN TRAP IN HET STADHUIS.

„k Zal meegaan. Of 't me bevallen zal is een andere zaak”. We gingen de serre in en sleepten 'n tafeltje, rieten stoelen en 'n rood gekapte schemerlamp naar 't grasveld. Nog zaten we niet of 't tuinhok piepte en Bert kwam met groote stappen op ons af. Achter hem Kastor, met de staart tusschen zijn pooten en met handgonden kop. Kastor was geen rashond. Bert had 'm als klein mormel van de straat opgenomen. Nu was 't een groot, bruin, leelijk beest — maar sterk en trouw. Met z'n drieën zaten we spoedig om 't tafeltje. Bert, die 't meest enthousiast was voor ons zwerftochtplan, droeg al sinds weken een kaart van de Veluwe in zijn binnenzak. Hij spreidde 'r op 't tafeltje — de lamp werd gevaarlijk dicht bij den rand geplaatst. Als generale-staf-officieren zaten we over 't papier gebogen; zelfs Gijs begon plezier in de geschiedenis te krijgen. Zoo nu en dan deed hij een duif in 't zakje wat al heel wat zeggen wil voor zoon stille in den lande als hij. 'k Zal u niet vermoeien met ons debat. 'k Geloof dat 't vrij overbodig is geweest — de heele Veluwe is 't zelfde: bosschen, heiden, heuvels, beeken. Over Amersfoort, via Barneveld naar 't Uddelermeer: zoo was 't plan de campagne. De hond keek van onder Bert's stoel uit, ons één voor één aan en gromde. Had hij een voorgevoel van stoffige wegen die hij, al trekkende, mee zou moeten afloopen; hield hij ons met zijn hondeverstand voor drie gekken die gingen sjouwen zonder dat ze moesten, werd hij nerveus van Bert's hoogdravend gesnater?

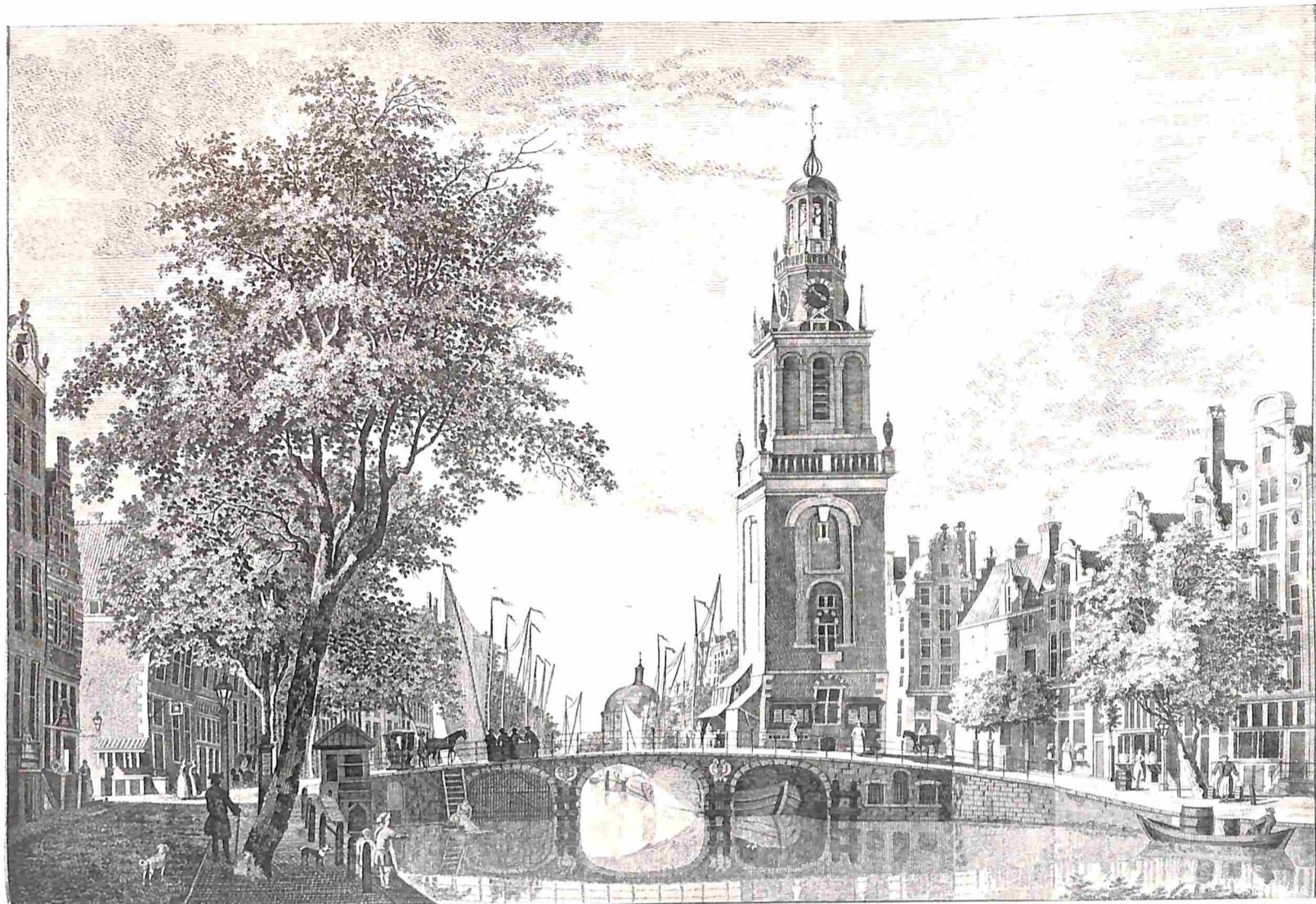
II. TOEBEREIDSELEN.

Van iederen tocht is het voorproefje het plezierigst. Nadat er niet meer te praten viel over de route, ving het werk der toebereidselen aan. We hadden nog ééne week vóór we zouden starten en dus weinig tijd te verliezen. Gijs wou een flinke zeildoeken tent gereed-en-wel aankopen en 'n licht wagentje op banden bestellen dat de hond zou kunnen trekken: een grooten mand met alle pic-nic-toebehooren kon je, meende hij, het best bij Perry krijgen en 'n kistje met allerlei onontbeerlijke dingen kon er nog wel bij. Op wat geld moesten we maar niet zien. . . .

Bert keek zijn ouderen vriend met diepe verachting aan. „Als 'k jou was”, zei hij, „nam 'k een geruischlooze automobiel en dan sloop 'k maar in hotels”. Bert had gelijk. Een al te comfortabele zwerftocht is geen zwerftocht meer. Zelf moesten we den boel in mekaar zetten. Goed en toch op 'n koopje. Gijs gaf toe en met zijn drieën gingen we naar de markt. Voor 'n ouwe fiets die we om de wielen noodig hadden, vroeg een jodenkoopman vijftien gulden. „Goed”, zei Gijs, „geef maar op.” De koopman had op afdingen gerekend en lachte zuurtjes van spijt dat hij niet meer had gevraagd. „Hoeveel heb ik me daar gezegd?” vroeg hij, 'n laatste poging wagens. „Tien gulden”, antwoordde Gijs stroef, „maar 'k zal je vijftien geven, omdat 'k je wel mag zoo op 't eerste gezicht”. De koopman gaf zich gewonnen. Van de fietswielen, een koperen staaf met doppen, 'n paar krammen en wat latten fabricerden we een licht karretje, dat Kastor met gemak zou kunnen trekken. Toen kochten we een rol linnen, dat we in de olie zetten. Donderdags was 't gedroogd en Zaterdag stond er een ruime en soliede tent op 't grasveld van mijn tuin. In aanmerking genomen dat 't eigen maaksel was en dat drie paar bleeke kantoorhanden de paknaald, de schaar en de hamer hadden gehanteerd, was 't een prachttent. 't Was dag aan dag gloeiend warm en wij hadden het benauwd genoeg bij onzen ongewonen arbeid. De hond liep melancholiek om ons heen te dreutelen en kwam gewoonlijk pas in z'n ouwe doen als wij stoelen haalden en 'n flesch spuitwater en wat gingen uitblazen. 's Zaterdag was 't generale repetitie. De tent werd saamgevoouwen en op 't karretje gelegd, de staken langszij gebonden, een mand en de kist vol proviand, gereedschap, enz. bovenop en Kastor in het tuig. 't Ging prachtig. De last scheen den pootigen Kastor mee te vallen en Gijs was — voor zijn doen — enthousiast. Hij stelde voor een paar pond tabak mee te nemen en drie pijpen, waaruit de blauwe rookwolkjes in de avondlucht zouden moeten oprinkelen als we halt hielden. We rookten alle drie weliswaar gewoonlijk sigaretten — maar Gijs stond op zijn stuk. Er zat meer romantiek in één pijp dan in 'n heele sigarettenfabriek, meende hij en wij gaven 'm zijn zin. Op mijn beurt wou ik bijdragen tot 't romantische van den tocht en haalde Bert over, zijn gitaar mee te nemen. Zondags cricketten we een beetje — 's avonds inspecteerden we onze spulletjes nog eens, 's Maandag's morgens om half zes — spraken we af — zou er réunie zijn in mijn tuin en dan — en route!

III. OP WEG.

's Maandags half zes. Het regent stroomen van den hemel. 't Zorgzame vrouwtje had voor den wekker gezorgd. Om half vijf sprong ik op — gluurde door 't gordijnkier. Een vloek klonk in den vroegen morgen en de haren van mijn eega rezen met pavilotten en al te berge. Klokslag half zes stond ik voor de deur van de schuur, waarin de kar met de tent ons wachtten. Geen minuut later was Gijs present en zes minuten te laat kwam Bert aanstappen met 'n gezicht als 'n half-uitgeslagen oorworm. De groote, norsche, druipnatte Kastor achter hem. „'t Begint goed”, zei Bert gemelijk. Maar we waren vastbesloten en spraken af den loodgrijzen hemel en den regen die eerst in 'elle stralen, maar nu traag en drenseig neerviel, te negeren. Weldra was Kastor aangespannen, de 'k Verbeelde me dat een lachend gezicht ons nakeek van uit een kier van 'n slaapkamergordijn. „Wat zei jouw vrouw d'r van Gijs?” vroeg ik. „'t Speet 'r om den regen hè. Maar 't zal zeker

AMSTERDAMSCHÉ TORENS.
GEZICHT OP DEN IN 1829 AFGEBROKEN JAN ROODENPOORTSTOREN AAN HET SINGEL.
Naar een ets van J. de Beyer.

achter een boschje in 't zicht van een boerderij, nabij het dorpje Terschuur. Dien middag werd er geluierd en lieten we ons koesteren door de zon, die ons op heel onzen tocht welwillend is gebleven. Bert diepte uit de kist een paar Engelsche magazines op en ging in de schaduw liggen lezen. Gijs schamperde en vroeg grijnzend of hij van 'n „daring plotter” las, die drie maal op 'n bladzijde een helschen dood ontsnapt of van een hemelsch meisje, met 'n „lily-white complexion and the goldenest of golden hair”! „Prullewerk”, meende Gijs, „ze hebben geen Scott en geen Dickens meer, 'k word al wee als 'k 'n bladzij van die moderne novels lees”. Bert stoorde zich niet aan die booze critiek en las. Later kreeg hij zijn gitaar en zongen we heel ons programma af, 'n internationaal programma: „Kentucky Home”, „Le rêve passe” en 'n eigen maaksel van Bert:

„Wanneer ik in je oogen kijk,
Je wondervolle oogen,
Of als ik langs je haren strijk,
Dan ben ik diep-bewogen.
Dan denk ik aan het Paradijs
Dat... je me niet wilt geven!
Want ach! je noemt me „niet goed wijs
En altijd overdreven!”

Gijs vroeg ironisch of Bert 't al aan de Gids had gezonden, waarop de jonge man zijn verontwaardigde vingers in de snaren sloeg en zong:

„De zon stond hoog en keek neer op een vent
Die te nijdassen zat in de schouw van een tent”.

VI. BESLUIT.

Wat zal ik u verder verhalen van onzen zwerftocht? De eene dag verliep als de andere, we zwierven door Gods vrije natuur, kampeerden, luierden en werden bruin van de zon. We ontmoetten geen Zigeuners meer en hadden geen avonturen. Alleen een oude schaapherder was een paar uur onze gast en pleegde een gemoedelijken aanslag op onzen tabakszak. We hopen het volgend jaar onzen tocht te herhalen — als 't dan vrede is: door de Ardennen. En al wie van de natuur, licht, lucht en zonnebaden houdt, neme de proef en ga, als wij, aan 't zwerven. Veel te weinig worden dergelijke voetreizen in ons land ondernomen. Even populair als het Gipsy-spelen in Engeland is, waar lords en ladies met woonwagens door Wales en Schotland trekken — even populair moesten de zwerftochten zijn in Holland, het onvolprezen schoone Holland. Broedt dus op winteravonden uw plannen uit, ga eens nièt of wat korter naar een moderne badplaats waar je wee wordt van poudre-de-riz en bella-donna-oogen... maar trek er op uit om de schoonheid te zien van onze bosschen en heiden.

P. KLOPPERS.

AMSTERDAMSCHÉ TORENS

(Vervolg).

DE kroniekschrijver, G. D. Bom, liet zich over dat oproepen tot blusschen op de volgende wijze uit:
„De torenklok boemde „brand”, en de gildeklokken langs de grachten boemden dat na. Denkt men zich nu Oud-Amsterdam met zijn zeven hooge torens, vanwaar geblazen en geboemd werd; dan een legio van gildeklokken, welke geluid werden; verder een paar honderd ratelwachts, die al ratelende brand! brand! riepen — welk een ontzettend lawaai was dat! En het gevolg er van was niet minder luidruchtig: eene hollende, schreeuwende menschenmassa bewoog zich in de richting van den brand, en daartusschen door de verschillende optrekkende brandspuiten, getrokken door op eene premie azende spuitgasten en schokkende over de keien — ja, waar zou men eindigen bij de opsomming van al die levensmakende elementen, welke de nachtrust in een helsch rumoer deden verkeerren”.

De torenwachter, welke tot al die drukte het sein gaf, kwam evenals de ratelwacht met nieuwjaar en kermis zijn fooi halen bij de bewoners van zijn kwartier, onder aanbieding van zijn berijmden heilwensch. De tekst daarvan luidde veelal koekoek-één-zang; de afwisseling moest komen van buitengewone tijdsomstandigheden. B.v. die van het jaar 1814, toen het land verlost was van de Fransche dwingelandij en het torenwachtersvers aanving met den regel:

„Zo mogen wij met vreugd weer van Wilhelmus blazen”.

Het ambt werd in 1880 opgeheven, en tegelijk verdween ook de historische ratelwacht.

De herdenking van het 300 jarig bestaan van de Zuiderkerk, de eerste Geuzenkerk, op den 6 Juni 1911, gaf o.a. aanleiding tot de uitgave van het gelegenheids geschrift *De Zuiderkerk te Amsterdam*, waarin ook de geschiedenis van den toren kortelijk werd herdacht.

Te samen met den Reguliers- of Munttoren maakten de Haringpakkers- en de Jan Roodenpoortstoren het getal van zeven torens vol, welke door de geschiedschrijvers van Amsterdam (met weglating van den kleinen Schreierstoren) aangemerkt werden als de hoogste en de voornaamste. Doch de beide laatsten behooren niet meer tot de herinneringen van het thans levend geslacht, tenzij dan dat een enkele hoogbejaarde zich die torens uit zijn prille kindschheid nog te binnen mocht kunnen brengen. Het jaar 1829 ligt reeds zoo ver achter ons! Over den laatstgenoemde schreef Wagenaar: „De regte naam is Jan Rooden Poorts-Tooren”.

en dit was niet overbodig. Want de volksmond, steeds genegen tot verhaspelen en verbasteren, sprak ook van Jan Roompoorts-, Jan Roonpoorts-, Jan Romperts- en Jan Rompie. De eerste toren bekroonde de poort welke aan de oostzijde van 't Singel stond, toen die gracht nog de buitengracht der stad uitmaakte en werd gesticht omtrent 1480, toen Amsterdam van muren voorzien werd. De poort, een van de kleinere versterkingswerken der stad, werd genoemd naar zekeren Jan Roode, die in of bij het gebouw woonde; vandaar dat gesproken werd van het Jan-rodenhuys". Volgens een andere lezing lagen toen ettelijke lijnbanen langs die buitengracht, waarvan er een in 1471 vermeld werd als „Jan Roeden-lijnbaen". Toen er op dat punt een brug over 't Singel werd gelegd, werd deze ook de „Jan Roeden-brugge" genoemd, en evenzoo de poort. Deze had een enkelen spitsen toren, welke, na 't afbreken van den Stadhuistoren in 1616, vernieuwd en verhoogd werd. De voet werd toen tevens verzaard en met een vierkanten steenen mantel omtrokken, het verhoogde bovenstuk voorzien van drie omgangen of transen en van vier uurwijzers. Op den top kwam een „doorluchtige Lantaarn" te staan, met een windwijzer daarboven. De benedenvertrekken werden bestemd tot woning voor den provoost-geweldiger van de stedelijke militia. Daarboven bevonden zich de krijgsraadkamer en een paar vertrekken ingericht als arrestantenlokalen voor schutters en militairen. Uit een vonnis van het jaar 1677 blijkt, dat de toren toen nog voor dat doel gebruikt werd. De schutter Claes Gosens, van beroep huistimmerman, werd bij dat vonnis ter zake van feitelijke insubordinatie veroordeeld om gedurende zes weken in den „Jan Roonpoorts toorn" te zitten te bier en te brood, eene boete van 750 te betalen en verder, als niet waardig tot de gewapende burgerwacht te behooren, formeel ontschutterd te worden.

Voorts deed de toren ook dienst als brandspuithuis; de brandspuit bevond zich op den eersten omgang. Er was daar ook een groote regenbak, en bij zwaar onweer moest de stadslodgietersknecht die spuit klaar maken ten einde zich in geval van brand terstond naar de plaats des onheils te kunnen begeven. In 1648 werd de houten brug over 't Singel, die eerst zuidelijk van den toren lag, aan weerskanten daarvan aangelegd, en daarna met drie bogen „deftig van steen herbouwd". Onder den toren bevonden zich twee groote overwelfde kelders, waar de provoost zijne gevangenen opsloot, maar die in 1652, bij den brand van het oude Stadhuis, gebruikt werden tot berging van het goud en zilver uit de Wisselbank. De toren was echter al vroeg een sta-in-den-weg, want door zijn standplaats tusschen de Torensteeg en de Oude Leliestraat belette hij dat de rijtuigen en sleden, welke van twee verschillende kanten kwamen, elkaar konden zien aankomen en mijden. Bij het zich uitbreidend straatverkeer werd dit ongerief steeds grooter, en daarom werd in 1668 bepaald dat de voertuigen uit de Molsteeg steeds den eenen kant van de brug, die uit de Leliestraat den anderen kant moesten houden. Maar 't liefst zou men het geheele gebouw uit den weg zien geruimd, en er gingen toen reeds stemmen uit de burgerij op dat een toren op die plaats er niet behoorde. Te meer omdat hij de gebreken des ouderdoms begon te vertoonen, welke in 1704 eene omvangrijke herstelling noodzakelijk maakten. Doch reeds twee jaren daarna bleek dat die reparatie onvoldoende was geweest. Echter duurde het tot het begin van de 19de eeuw alvorens de toestand aanving bedenkelijk te worden. Ten gevolge van eene verzakking in de grondslagen begon de toren meer en meer uit het lood te hangen. De archivaris dr. P. Scheltema schreef er van:

„Nog herinner ik mij met eenige huivering uit den tijd mijner schooljaren, wanneer mijn weg schier dagelijks langs den toren leidde, het dreigend aanzien dat het oude gevaarte allengs voor de voorbijgangers aannam en hoe, bij harden wind en storm, een steen of scherf, van den toren afgewaaid, mij wel eens schrik aanjoeg als ware deze de voorbode van eene weldra aanstaande omstorting".

Reeds vroeger, in 1660, was bij gelegenheid van een storm de haan van den toren gevlogen, zonder dat iemand zeggen kon waarheen; terwijl het zware kruis toen op het dak van den notaris Gerret Steeman was terecht gekomen. De lokaal-dichter zong er van:

Al stont de roo poorts tooren hooch
de wint die deed het opperst bucken
men weet niet waer de haen al vlooch
het kruys dat brack ons dack aen stucken
de Gevel schoorsteen met gedruys
Viel alles neer als donderslagen
daer saeten wy doen ondert kruys
twaer goet, leed niemant swaerder plaegen
Ick was ontstelt in myn gemoet
maer doen ick myn wel ginck versinnen
Ick docht alst kruys ons quellen moet
Tis beeter opt huys als daer binnen.

Het laatst diende de toren tot een bureau voor den plaatselijken kommandant, terwijl een gedeelte verhuurd was aan een particulier. Die woonde er wie weet onder vrees en beven, telkens wanneer de storm zich hooren liet om het overhellend gevaarte. 't Is waar dat ook zoovele groote huizen langs de Amsterdamsche grachten „gierden", maar zij waren er op gebouwd, terwille van den hijschbalk in den nok; een gierende toren echter was geen denkbeeldig gevaar. Wellicht voorkwam de Commissie voor het Amortisatiefonds der stad Amsterdam een ramp, toen zij in 1829 besloot het gebouw voor afbraak te verkoopen. Het werd voor de som van ruim 11.000 den slooper toegewezen. Toen de buiten-

muur werd weggenomen kwam de oude toren, gelijk die omstreeks het jaar 1480 tot verdediging der stad gesticht was, nog vrij hecht en sterk weer te voorschijn. De groote klok ter zwaarte van 3373 pond werd door de directeuren van 's Rijks geschutgieterij gekocht en naar den Haag gevoerd om daar gesmolten te worden. Om den bovenrand las men de regels:

„Wt (uit) Jesse ben ick ghesproten, Maria is mijn naem, Jan Moor heeft my gheghoten, om te wesen tot Godts dienste bequaem".

Maar dit kwam in 't eind geheel anders uit, nu dit metaal, in plaats van tot Gods dienst, tot kanonnenspijs bekwaam werd gemaakt.

De plek, waar de toren gestaan had, was een bekend verkeerspunt in het oude Amsterdam. Aan de achterzijde van het oude gebouw stond een permanente poppekast, waar iederen winteravond tot 10 ure Chineesche schimmen werden vertoond, en aan den anderen kant leunde tegen den torenmuur een even permanente wafelkraam, dierbaar aan de jeugd in dat kwartier. Die kraam werd ook vermeld in den Klaagzang, dien de toren aanhief — gelijk Amsterdamsche gebouwen weleer altijd deden, wanneer ze op het punt stonden gesloopt te worden:

Gij, Wafelkraam! gij moogt voor 't lest nog naast mij bakken;
Gij moet ook, Poppekast, deez' maand uw boeltje pakken —

De herinnering aan den toren bleef bewaard in de namen Torensluis en Torensteeg. De laatste heette oudtijds Jan Roonpoortsteeg, sinds de 17de eeuw Jan Roonpoortstorensteeg, hetgeen later verkort werd tot Torensteeg. Voor Fransche reisgidsen was de naam moeilijk te vertolken; welke Franschman had dat lange woord: Janroodenpoortstoren naar den eisch kunnen uitspreken! Daarom sprak de eene reisbeschrijver van Tour de la porte de Jean Roon, en de ander, om de spraak zijner landgenooten te vleien, stoutweg van Tour de St. Jean.

(Slot volgt).

S. KALFF.

WILDE ORCHIDEEËN.

MIJN eerste orchis vond ik — 'k was toen een jongen van een jaar of tien — op een weiland in het noorden van Friesland: 't was tamelijk zware klei, tusschen den „Ouden dijk", de voormalige zeevering van de sedert lang volgeslibde en ingedijkte Middel-

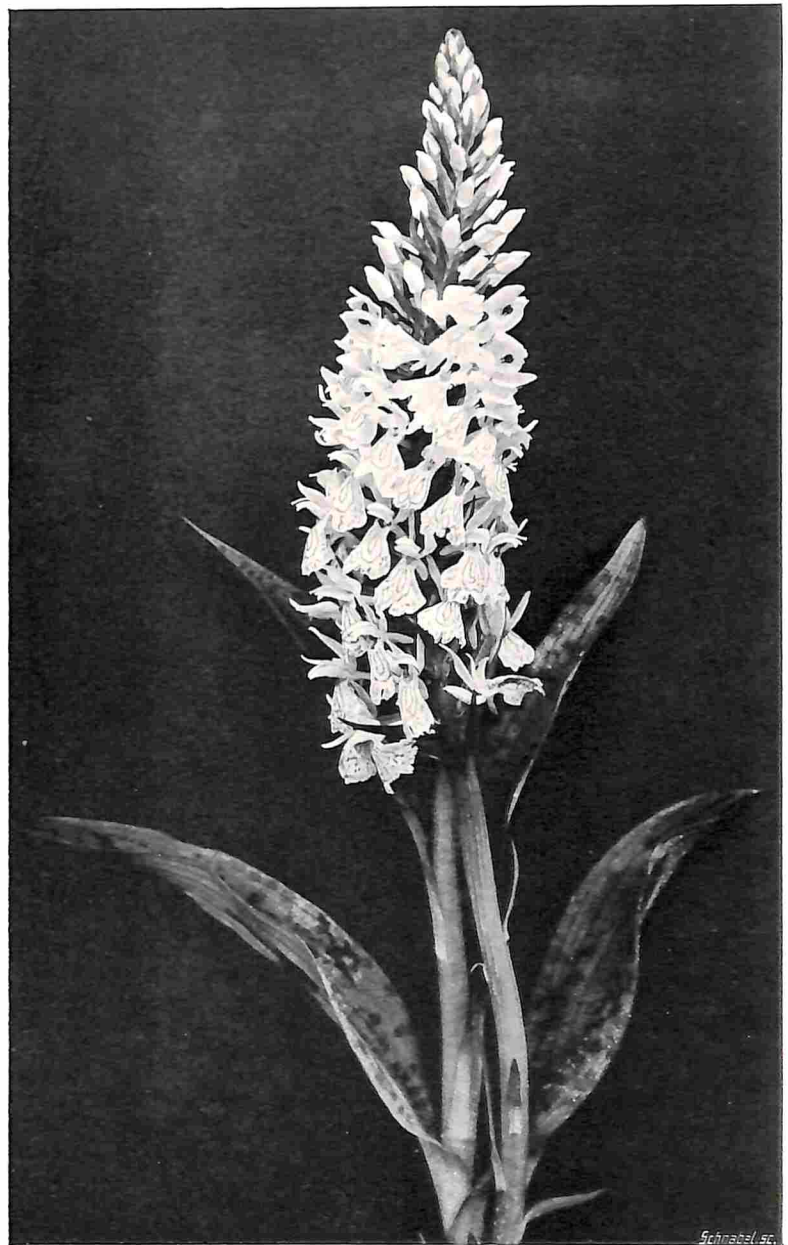
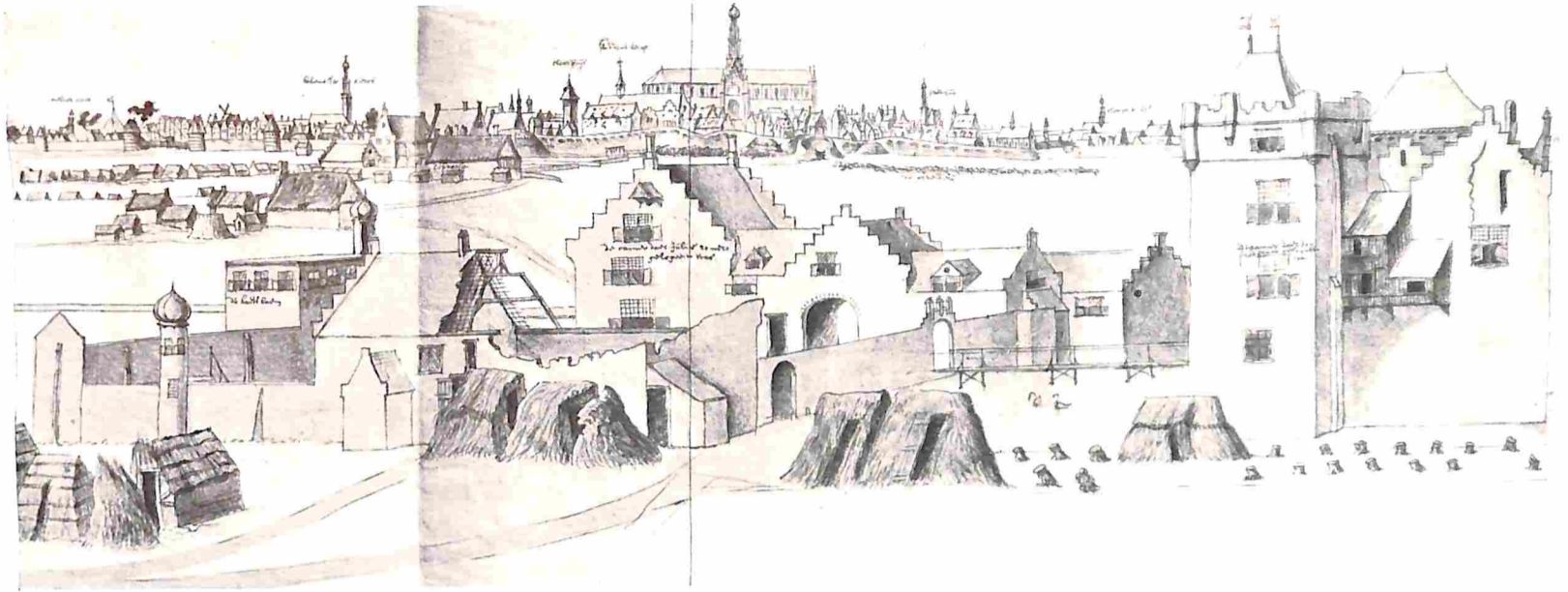

Foto R. Tepe.

WILDE ORCHIDEE.

HET HUIS TER KLEEF TIJDENS HET BELEG VAN HAARLEM IN 1573, TOEN ER HET HOOFDKWARTIER VAN DON FREDERIK WAS GEVESTIGD. Naar een gekleurde prent op het gemeente-archief te Haarlem.

zee, en den tegenwoordigen zeedijk gelegen. 't Zat er vol van die mooie, boven 't korte gras opgeschoten bloemen; 't heele weiland zag er paars van. Hoe ze daar gekomen zijn, is me altijd nog een raadsel, want 'k vond ze nergens anders in heel den omtrek en 'k maak me sterk, dat ze ook nergens anders daar in 't noorden te vinden zijn. Naar alle waarschijnlijkheid is het de Harlekijnsorchis geweest, die daar groeide. Lage drassige, ietwat hei- of veenachtige gronden daar kan men ze overigens bij massa's vinden en vooral in het diluviale gedeelte van ons land, waar de bodem vochtig is, voelt ze zich thuis.

* * *

De Gevlekte orchis, die op de vorige bladzijde in beeld is gebracht, is rijziger dan de voorgaande. Aan haar bladeren, nu eens scherper, dan weer wat flauwer geteekend, is ze ook vóór en ná den bloeitijd, gemakkelijk te herkennen. En nu is 't wel opmerkelijk, al komt het bij alle planten voor, dat hoe hooger die bláden aan den stengel geplaatst zijn, hoe kleiner ze worden. En dat is goed ook; het eene hindert het andere nu niet in zijn werk. Aan het verloop der nerven is gemakkelijk te zien, dat de orchis tot de Fenzaadlobbigen behoort. Want al mag het blad ook tamelijk breed zijn, 't is gaaftrandig en aan den voet ontspringen tal van nerven, waarvan de eene niets boven de andere vóór heeft: hoofdnerven zijn het dus, die nagenoeg evenwijdig naast elkander voortloopen om zich in den top weer te vereenigen. Aan den voet van de plant, een paar vingerbreed onder den grond, vindt men in den herfst een tamelijk dikken knol, ter grootte van een paardeboon ongeveer; van anderen eenigszins vertakt, blank van vel en stevig op 't gevoel. Deze staat door een kort stengeldeel in verbinding met een goed ontwikkelden knop, waaruit het volgende jaar een nieuwe plant zich vormen zal. Naarmate die plant groeit, schrompelt de knol ineen, wordt van buiten zwart en teert heelemaal uit; alleen het buitenste vliesje blijft er van over. Doch inmiddels vormt zich aan den anderen kant weer een nieuwe knol, eerst klein, maar lang-

zamerhand groeiende, totdat hij weer de grootte van z'n voorganger bereikt heeft. Die knollen zijn dus de organen, die het leven van het eene jaar op het andere overdragen.

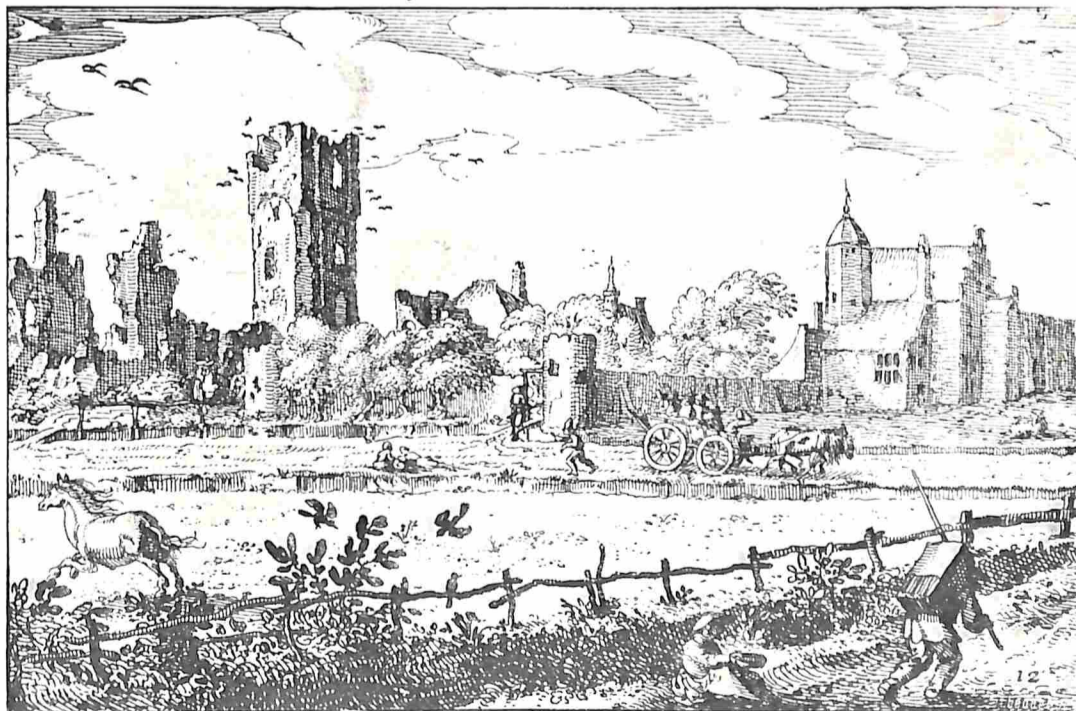
De bloemen hebben, vooral wat hun stamper en nog meer wat hun meeldraden betreft, zulk een afwijkenden vorm, dat het voor een oningewijde niet gemakkelijk is, er zich op 't eerste gezicht een juiste voorstelling van te vormen. Wat men, vlak onder de bloem, voor den gedraaiden bloemsteel aan zou zien, dat is feitelijk het schroefvormig gedraaide vruchtbeginsel. Later vindt men daar de rijpe, microscopisch kleine zaden in.

Van de drie meeldraden, die er oorspronkelijk geweest moeten zijn, is er nog maar één in de bloem overgebleven en van die één ontbreekt nog de helmdraad. Alleen de helmknop of of eigenlijk de beide helmhokjes, die boven op de stempelzuil zitten, vindt men er. Dat is voldoende ook. Want als ik de punt van een potlood als bezoekend insect laat fungeren, dan blijven er twee stuifmeelklompjes op zitten, die als twee horentjes naar voren wijzen. Langzaam buigen ze zich door het uitdrogen van hun steeltjes wat voorover en als ik nu datzelfde potlood in een andere bloem steek, dan komen de beide stuifmeelklompjes of althans één van beide precies op den kleverige stempel terecht. Daar blijft een grooter of kleiner deel van het stuifmeel aan hangen en het doel, dat de bloem klaarblijkelijk beoogde, is bereikt. Maar ook hier is weer iets afwijkends te zien. Dat stijl en stempel een heel bizonderen bouw hebben, blijkt bij eenige vergrooing wel. Onder het gemakkelijk genoeg te herkennen snaveltje op den top van de stempelzuil zit een kleine holte. De binnenwand ervan is met een laagje honig bedekt. Dat er dus zoo'n druk bezoek van insecten komt, behoeft niemand te verwonderen. Doch wie meent, in de lange spoor achter in de bloem ook honig te vinden, die vergist zich; een orchidee is nu eenmaal geen viooltje en bloemensporen zijn niet allemaal honigzakken; hoogstens kan er hier bij deze orchis van een sappig celweefsel sprake wezen, welks inhoud toch ook nog door sommige bezoekers op prijs gesteld wordt.

'k Moet nog even op het gedraaide vruchtbeginsel terugkomen. Zoolang de bloem nog in knop is, staat ze in haar oorspronkelijken stand; het vruchtbeginsel vertoont dan geen spoor van schroefvormige winding. Maar... de onderlip is naar boven gekeerd. Tegen dat de bloem zich openen zal, draait het vruchtbeginsel een halven slag om z'n as en zodoende komt de onderlip werkelijk onder te staan; zoo vormt ze een geschikt rustpunt voor insecten, die honig willen snoepen en wier tuschenkomst voor de kruisbestuiving onmisbaar is. Maar is dat eenmaal afgelopen, heeft de bloem haar doel bereikt, dan is er voor haar geen enkel motief om in dien abnormalen stand te volharden; met het verflensen van de bloembladen keert ze weer in haar eersten stand terug, de schroefwinding in het vruchtbeginsel verdwijnt en de onderlip, of liever: wat er nog van rest, is weer naar boven gekeerd. Zoo is er nog wel het een en ander meer bij deze orchis op te merken, maar het bovenstaande zal voldoende zijn om bij den nog vreemde in het plantenleven de overtuiging te vestigen, dat werkelijk de botanie geen „droge" studie is. Als het niet te ongerijmd was, men zou er toe komen, aan de planten verstand toe te schrijven.

Overneming verboden.

K. SIDERIUS.

HET HUIS TER KLEEF. DE RUÏNE VAN HET HUIS TER KLEEF IN DE 17DE EEUW. Naar een tekening op het gemeente-archief te Haarlem.

HET HUIS TER KLEEF.

VIJF November is het 200 jaar geleden, dat deze heerlijkheid door aankoop het eigendom der stad Haarlem werd. Dat is ons een aanleiding iets uit haar rijke geschiedenis mede te deelen.

Verwacht op uw wandeling van Haarlem langs de Kleverlaan naar Bloemendaal geen weidsch kasteel te zien. Een muurbrok van 3 M. hoogte bij evenveel breedte, staande op een heuvel, is het eenige, wat u aan het kasteel herinnert. Die heuvel, gevormd door het puin van het hoge huis, is nu een „alpenpartij”. De eenige toren, die ervan overbleef, werd versiersel van een ridderhofstede. Later werd deze adellijke woning een boerenhoeve en nu is ze de woning van den opzichter over den stadskweekstuin. We vinden er nog een forsche schouw in eikenhout, aan welks haardvuur de heeren van Brederode meermalen zaten als zij hun bezittingen in den omtrek van Haarlem bezichtigden.

De laatste bestemmingsverandering dateert van 1910. De Raad besloot 14 April 1909 de stadsboomkweekerij en bloemkweekerij over te brengen naar het Huis ter Kleef. In den winter begon men reeds met de omwerking van den weidegrond en zoo ontstond na eenige maanden de gemeente-kweektuin, die een lust der oogen is en behalve dat zij boomen en bloemen verschaft voor bosch en plantsoen, voor parken en straten, aan de gemeentelijke inrichtingen van onderwijs-materiaal bezorgt voor het plantkundeonderwijs.

Laat ons nu teruggaan naar het verre verleden. Dan doemen drie hoofdpersonen uit onze geschiedenis voor ons op, wier namen verbonden zijn aan feiten met zoo groote gevolgen; de twee laatsten voeren ons terug naar het voorspel en het begin van den 80-jarigen krijg met het machtige Spanje, de eerste brengt ons terug naar de Middeleeuwen. Hij is een man in de kracht zijns levens. Willem Cuser verdedigde zijn meesteres in dien treurigen nacht van 21 September 1391. Daar, op het Binnenhof van die Haghe, aarzelt hij niet voor haar den dood in te gaan. Ook zij, Aleid van Poelgeest, de ongelukkige beminde van Albrecht van Beieren, Graaf van Holland, liet er het leven. Zijn hooge macht kon de maitresse niet beschermen tegen den moorddolk van zijn eigen zoon en diens vermomde eedgenooten. Zoo werden de jonge vrouw en haar trouwe beschermer, telg van een oud adellijk geslacht, het slachtoffer van den bloedigen strijd voor erkenning van volksrechten tegenover verouderd adelsrecht.

De twee tijdgenooten behooren tot een later tijdperk. De eerste, de levenslustige Hendrik van Brederode, is de wettige eigenaar van het hoge huis, waaruit hij verdreven wordt door Spaansch geweld om plaats te maken voor Don Frederico de Toledo, den zoon van den gevreesden Hertog van Alva.

Onmogelijk is het, niet een oogwenk toe te geven aan uwe verbeelding, die de gevallen muren weder ophaalt, zelfs uit het verdwenen puin en het ranke hoofdgebouw met zijn sierlijke trapgevels doet herrijzen tusschen de beide zware torens, in een van welks hooge vertrekken toenmaals de blik van den Spaanschen veldheer zoo dreigende vuurstralen schoot naar de benarde stad, die als een doodelijk gekwetste leeuw nog in zijn laatste stuiptrekkingen zoo gevaarlijk te naderen viel; op de plaats van dit hoofdgebouw vindt ge nu nog den heuvel met de ruïne. Dit hoofdgebouw was omringd door een diepe gracht, waarover een valbrug, en had het front naar het oosten. Het bestond uit twee vierkante hooge gebouwen, door een middengebouw vereenigd.

De bijgebouwen waren omgeven door een ringmuur en strekten zich naar het oosten uit, naar den Alkmaarschen weg. Dicht bij den noordoosthoek lag een torentje met een blauw appelvormig dak, terwijl aan den zuidoosthoek een dergelijke toren stond, en aan den oostmuur een vierkant gebouw met de kaatsbaan. Dit had een plat dak en was versierd met een toren. De Kloosterlaan leidde zuidwaarts naar het Leprozenhuis, 1) in de richting der stad. Tusschen het slot en den weg was de boomgaard met den moestuin.

Cuser, hoewel door velen als bouwheer van het Huis ter Kleef genoemd, was dat niet. Het wordt in de Graaflijke Leenregisters reeds in 1325 genoemd onder den naam van het Huis toe Scoten. Willem Cuser verkrijgt het evenwel later van de kinderen van Arnoud die Wilde. Genoemd register vertelt: 1329, Huis te Schoten verlijdt. Willem die Kuser, vader van heer Coen van Oosterwijk als die Majesteyt eerst opgedragen hebbende uit zijn eygen goeden. In 1339 ontvangt Graaf Willem van zijn neve Willem Cuser het goed te Schoten en geeft het hem en zijn kinderen weer ter leen. Willem Cuser was toentertijd Rentmeester van Kennemerland. In 1400 wordt het Huis ter Kleef bij overgifte van heer Coen van

Foto C. Steenbergh

HET HUIS TER KLEEF.
DE NA DE VERWOESTING VAN HET SLOT GEBOWDE HOFSTEDEN MET DEN TOREN, OVERBLIJFSEL VAN HET SLOT, IN DEZEN TIJD.

Oosterwijk verlijd aan Vrouwe Margriete van Cleve, vorstin van Holland. Van haar kreeg het hoge huis den naam van Ter Kleef. Zij woonde daar na den dood van haar gemaal, Hertog Albrecht van Beieren in 1400 en overleed er in 1404. Nu kwam het aan Katharine van Kleef, die het in 1434 overdeed aan Henrick van Borselen, 's Graven stadhouder over Holland. Zijn zoon Wolfert huwde met de zuster van Jakob I van Schotland en zijn dochter Margriet trad in 1492 in het huwelijk met Walraven van Brederode. Uit dezen tijd dateert waarschijnlijk de aanleg van de Kleverlaan, want de heer van Brederode wilde natuurlijk een verbindingsweg met het stamslot hebben. Zoo kwam dan het Huis ter Kleef aan het edelste der adellijke geslachten in Holland en bleef er ruim twee eeuwen in. 't Is hier de plaats niet hen allen uit het verleden

Foto C. Steenbergh.

HET HUIS TER KLEEF. WAT THANS NOG OVER IS VAN HET OUDE SLOT.

op te roepen maar Hendrik willen we nog eenmaal ten toneele roepen. Wij kunnen hem ons voorstellen, zooals hij met Lodewijk van Nassau aan het hoofd van driehonderd edelen 7 April 1566 in plechtigen optocht door Brussels straten naar het paleis van Margaretha van Parma, de landvoogdes voortschrijdt om haar het smeekschrift te overhandigen, waarin zij schorsing der bloedplakkaten verzochten. Op de schoolbanken hoorden we, dat Barlaumont haar de woorden toevoegde: „Ce ne sont que des gueux” en hoe daaruit den bijnaam „Geuzen” ontstond. Alva liet hem indagen en verklaarde zijn goederen verbeurd en zoo zwierf de wel wat al te levenslustige, maar eerlijke edelman als balling in den vreemde rond om na lange zwerftochten het moede hoofd te Reckelingshausen in Duitschland neer te leggen.

Vanuit het Huis ter Kleef, had hij de hervormingsbeweging in een groot deel van Noord-Holland geleid. Zijn gebied strekte zich uit tot onder de poorten van Haarlem, wat heeren Burgemeesteren vaak in moeilijkheden met de landvoogdes bracht. Ieder toch, die de nieuwe begrippen was toegedaan, vond in Hendriks grondgebied vrijheid zijn gedachten te uiten. Herhaalde malen hadden ook in het open veld voor het Huis ter Kleef hagepreeken plaats en wel in 1566 voor het eerst door Jan Arents. Herhaalde malen heeft hij in die dagen de bestuurders van Haarlem op het Huis ter Kleef ontvangen. Spoedig zag hij er ook andere bezoekers. In het najaar van 1566 zond de landvoogdes Quaderebbe Meyer van Leuven en De la Toure, geheimraadsecretaris als haar commissarissen naar Haarlem en hoe weinig het hem ook aan stond, Hendrik van Brederode diende hen er luisterrijk te ontvangen.

Zes jaar later kwamen weer andere bezoekers, maar Hendrik was niet de gastheer. De Spanjaarden kwamen om Haarlem te belegeren. In het begin al bezetten zij het Leprozenhuis (Schotersingel) en het Huis ter Kleef met 500 harquebusiers onder capitano Don Diego de Corvayel. Vervolgens vestigde Don Frederik er zijn hoofdkwartier. De bewoners waren al verjaagd en de molens verbrand. Om een verbinding met Amsterdam te krijgen, werden twee bruggen over het Spaarne geslagen en tot aanvoer van mond- en krijgsbehoeften werd het Spaansche vaartje gegraven, waarvan nu nog een onaanzienlijke sloot langs de nieuwe begraafplaats over is.

We weten het eind der droevige historie. Haarlem moest zich overgeven. De burgerij werd gespaard, maar des te feller woedde de vijand tegen de dappere bezetting.

Onder de slachtoffers der bezetting, welke naar het huis ter Kleef gevoerd waren, bevond zich ook de edele Ripperda, die zijn Frieschen naam in de verdediging van NoordHollands hoofdstad heeft vereeuwigd. Hij werd op denzelfden dag met zijn luitenant Horrenmaker, een Gentenaar, onthoofd; iets later Jonker Jan van Duvendoerde, kolonel der Schutterij (zijn vrouw heeft ook maandenlang gevangen gezeten op het Huis ter Kleef), Lancelot van Brederode, de geuzenadmiraal, halfbroeder van Hendrik, Simon Simonsz. de bekende Haarlemsche predikant en vele anderen.

Om te voorkomen, dat de Brederodes zich weer op het Huis ter Kleef zouden kunnen nestelen, liet Alva het ondermijnen en door buskruit in de lucht vliegen (in 1573). Niets dan een verwarde murenhoop met brokstukken van torens en puin bleef er over. Na de Pacificatie van Gent in 1576 zijn de Brederodes er weer meester geworden en lieten later tegen een zeskantig torentje een nieuw en tamelijk fraai gebouw met een spitse kapgedekt metselen, hetwelk „diende tot een somwijligen optrek, als zij in Kennemerland op hunne lantgoeteren quamen, dewelke door een bijzonderen rentmeester, die in dit bijgetimmerte woonde, werd bestiert”. Zoo vertelt Ludolf Smits in 1756. Toen was er van de ruïne heel wat meer te zien dan nu. In het laatst der 18e eeuw (1760) is ze voor een groot deel afgebroken, omdat ze gevaar opleverde voor het vee, dat op de wei graasde, waar eenmaal het slot met het hof waren. We zullen onze lezers niet vermoeien met de opeenvolgende bezitters. Alleen dit. In 1679 stierf Wolfert, de laatste der mannelijke Brederodes en kwam het huis aan een halfzuster Aemilia, Gravin van Dohna. Deze verloor haar beide zoons en zoo kwam het Huis ter Kleef aan Adolphe, Graaf van Lippe, die met haar oudste dochter was gehuwd. De Graaf van Lippe zat diep in de schuld en werd bij sententie van 1694 veroordeeld / 6355 te betalen met den intrest, maar kon of wilde dit niet. Zoo kwam dan ten slotte „het Huis ter Kleef benevens de Kleverlaan met het inkomen der jaarlijksche gabelen (tollen) van dien, mitsgaders de wooninge en landerijen, daaraan behoorende, groot omtrent 12 morgen” aan de paal.

Wijnand Spex, deurwaarder onder de jurisdictie van Zuid-Akendam, Tetterode en Overveen, las op Zondag 24 September voor de eerste maal voor de pui van het Stadhuis te Haarlem voor, dat gedurende het branden van een waskaars aan den

meestbiedende en laatst verhoogende met uitgaande kaarse den eigendom werd toegewezen. Dit geschiedde ten overstaan van twee schepenen van Haarlem. Kooper werd Nicolaas Blaupot. De Staten van Holland namen er geen genoegen mee; de koopprijs was, dan ook slechts / 2200 en de zaak bleef hangende tot 5 November 1715. Toen had de onvrijwillige verkoop in de audiëntie van den Grooten Raad te 's Gravenhage plaats. Haarlem kocht de heerlijkheid en annexen voor / 13.000.

Het Huis ter Kleef was een sterfelijk erfdeel van Holland. Haarlem bezat nu de heerlijke rechten en benoemde tot Ambachtsheer Paulus Akersloot, Raad en Secretaris van de stad, maar deze genoot de inkomsten niet. De titel van Heer, ging bij zijn dood over op een anderen bestuurder der stad. Vandaar, dat men van „sterfheer” sprak. Zoo bleef het tot ruim een halve eeuw geleden, toen Haarlem langzamerhand alle heerlijke rechten heeft verkocht.

G. J. BETTINK.

1) Nu het Buitenhuis aan den Schotersingel.

Olifanten als arbeidsdieren.

Wie olifanten kent, kan van het gebruik dezer bewonderenswaardige en in sommige deelen van Indië onmisbare werkdieren ook de schaduwzijde noemen. Ze zijn toch ontegenzeggelijk wat wij zouden noemen „valsch”. Zoo oppervlakkig bezien is hun leerzaamheid en makheid verbazend: de manier, waarop zij hun mahout met den slurf op hun rug heffen en daarna een buiging maken op diens commando, zou op het eerste gezicht

doen denken, dat zoo'n olifant een echte lamme goedzak is. Toch kunnen de mahouts u verscheidene bekomen litteekens laten zien, in den omgang met hun dieren opgelopen en menigeen werd door zijn olifant gedood. De hoofdoppasser van de pilkhana, het olifanten-remontedepôt van den Maharadjah van Cooch Behar, vertelde, dat hij — schoon bijna zijn gansche leven tusschen de olifanten verkeerend, toch nooit te dicht bij de dieren komen zou en ze nimmer zelf iets zou laten verrichten, want al wat men van deze kolossen wenscht, dient beter te worden overgelaten aan het beleid der mahouts.

Zoo hebben mannetjesolifanten heel wat minder marktwaarde als wijfjesdieren, daar de eerste periodieke aanvallen van woestheid hebben, tijdperken van sexueelen waanzin, waarin zij totaal ongeschikt zijn voor alle werk en bizonder gevaarlijk voor mensch en dier in hun omgeving. Wijfjes staan daarom als werkdieren hooger aangeschreven, al is haar temperament ook doorlopend onbetrouwbaar. De inboorlingen voelen zich zelfs minder veilig nog in den omgang met de laatste dan met de mannetjesolifanten, mits deze hun kalme dagen beleven.

De bekende schrijver R. Kipling vertelt ergens van een olifant, die besloot terug te keeren tot zijn gezellinnen uit vrijer en vroolijker dagen, niet langer zijn rug te verkoopen

voor een maal paddy en plots naar de jungle terugtrok. Wezenlijk — zegt Aflalo in de „Animal World” — er is niets opmerkelijker in het huisdierenleven van den olifant dan de plotseling optredende zucht van dit dier om alle dienstbaarheid van zich af te schudden; alle gedweeheid en onderdanigheid, jarenlang aan zijn in verhouding dwergachtigen mahout betoond, is eensklaps spoorloos verdwenen. Men deelde hem in Cooch Behar een voorbeeld daarvan mede, den vader van den Maharadjah overkomen. Diens beste olifant kreeg op zeker avond onverwachts in zijn hoofd „to go jungli”, hij weigerde na volbrachten dagtaak de ketting om zijn enkels te laten doen en bewoog zich hardnekkig in de richting van het bosch. Nog trachtte men den reus tegen te houden door hem in te sluiten in een kring der sterkste en beste olifanten uit het depôt, maar onverzettelijk drong hij zich daar doorheen en verdween voorgoed in de wildernis.

G.

Treurig!

Naar de Voogd van Rottum mij daar juist mededeelt, hebben de op het eiland gedetineerde 135 matrozen de ongemeen rijke vogelwereld, waarover ik dezen zomer in „Buiten” het genoegen had te schrijven, *absoluut te gronde gericht*.

„De vogels hier”, aldus citeer ik uit den brief, „hebben dit jaar een ware nederlaag geleden; er is geen één eitje uitgebreed. Allen zijn ze door de soldaten opgezocht....”

De wijnse, die ik destijds aan het einde van mijne bijdrage neerschreef — dat de mobilisatie geen schade aan den Rottumschen vogelstand zou toebrengen — is alzoo jammer genoeg helaas niet in vervulling gegaan.

A. B. WIGMAN.

Foto Haagsch Ill.-Bur.

MR. J. P. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM
DE NIEUW BENOEMDE GOUVERNEUR-GENE-
RAAL VAN NEDERLANDSCH-INDIË.